

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

УДК 373.035.6

Марія Гурій, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри моделювання
та інформаційно-комунікативних технологій в економіці

Наталія Біян, викладач кафедри моделювання
та інформаційно-комунікативних технологій в економіці
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

У статті здійснено порівняльну характеристику британського та українського досвіду громадянської освіти та виховання. Спроектовано можливі шляхи використання позитивного британського досвіду громадянського виховання в Україні. Проаналізовано навчальні посібники з громадянської освіти в Україні.

Ключові слова: громадянська освіта, виховання, Велика Британія, навчальний посібник.

Літ. 17.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна система української освіти перебуває у стані змін та реформування, які зумовлені цілою низкою суспільно-політичних та економічних умов. Найважливішою, основоположною передумовою кардинальних суспільних зрушень, зокрема в освіті, стало проголошення незалежності України, наполеглива спроба переходу до моделі ринкової економіки та прагнення до європейської інтеграції. Україна увійшла в освітній європейський простір на основі Болонської Конвенції, вимогою якої залишається широкий доступ до багатоманітності освітніх і культурних надбань різних країн [12, 13]. Тому нам доводиться, щоправда дуже уважно, використовувати європейські стандарти освіти і виховання. Проте усвідомлюємо, що суттєві зміни в житті суспільства можуть відбутися лише тоді, коли буде реалізована ідея побудови демократичної держави та громадянського суспільства в ній. Фундаментальність цієї проблеми підтверджується тим, що уже друге десятиліття в Україні спроби соціальних, економічних та культурно-освітніх змін є не зовсім вдалим, хоч і орієнтуються на кращі світові зразки. Процес реформування української системи освіти, зокрема її громадянсько-педагогічного вектора, ускладнюється також тим, що ідея демократії та все, що з нею пов'язується, реалізується на старому, авторитарному ґрунті освітніх послуг. Така суперечність, безперечно, не може позитивно сприяти процесу формування громадянина, хоч спроби та досвід успішної реалізації завдань громадянської освіти і виховання в Україні, безперечно, існують.

За таких умов виникає гостра необхідність

переглянути основи громадянської освіти та виховання в Україні з урахуванням як передового педагогічного досвіду, що уже нагромаджений в українському освітньому полі, так і зарубіжних технологій та методик громадянсько-педагогічної освіти. Науково обґрунтований, експериментально перевірений та практично апробований досвід британської школи в цій царині може бути успішно використаний в Україні, проте не шляхом простого копіювання, а лише за умови творчого використання.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Питання громадянської освіти є не новими, проте традиційно актуальними для вітчизняної педагогічної науки. Найбільш повно і детально проблеми громадянської освіти та виховання репрезентовані у роботах О. Вишневецького [3], П. Ігнатенка [2], Л. Крицької [2], П. Вербицької [1], О. Пометун [14] та ін.

Особливості британської педагогіки досліджували Б. Вульфсон [5], Г. Єгоров [9], С. Позняк [13] та ін.

Мета статті – здійснити порівняльну характеристику британського та українського досвіду громадянської освіти та виховання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існує реальна і суттєва різниця між характером державного устрою, досконалістю громадянського суспільства та громадянськістю в різних країнах. Там, де існування держави та громадянського суспільства опирається на міцні, тривалі у часі, сталі і активно підтримувані громадянством традиції та досконалу законодавчу базу, процес громадянської освіти і виховання реалізується відносно просто. До таких країн можемо з упевненістю віднести Велику Британію, де виконання вимог суспільства і задоволення потреб

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

окремого громадянина складають суспільну гармонію і забезпечують кожному члену суспільства гідне життя. З огляду на це, цілеспрямоване і обов'язкове навчання громадянознавству та формування громадянина у британських школах активно підтримується батьками, педагогами, громадськістю.

Українські демократичні процеси не часто потрапляють на сприятливий ґрунт, тому шукають опори на моральні та патріотичні цінності, хоч мають із ними цілком різну природу та функції. Навчання правил та законів співжиття у громадянському суспільстві і продукування відповідної правової політики держави виступає актуальним завданням у житті українського суспільства в умовах сьогодення. Наголошуємо, що в Україні все ж існує та формується законодавча база, яка є підґрунтям для громадянської освіти і виховання.

Для української освіти вивчення і узагальнення цього досвіду є особливо корисним, оскільки Велика Британія пройшла уже той шлях, на який ми ступили. Українська педагогіка сьогодні лише визначається із сутністю, змістом та завданнями громадянської освіти і виховання, у той час як педагоги Великої Британії удосконалюють вже здобуті надбання. Звідси – різниця у функціях громадянознавства в українській та англійській школах. Слід також зважати на суттєву різницю як змісту, так і призначення громадянознавства. Причиною переосмислення призначення громадянознавчої освіти в педагогіці Великої Британії є інтеграційні процеси, у той час як для України це передовсім пов'язується із народженням демократичної свідомості. Тому вивчення та аналіз цього досвіду для нас надзвичайно корисний.

Слід наголосити, що автори-укладачі уже існуючих навчальних програм із громадянознавства усвідомлюють необхідність законодавчого підґрунтя для формування змісту навчального предмету "Громадянознавство", тому пропонують для вивчення і обговорення витяги із основних законодавчих актів України [10, 4].

Для освіти України тематика громадянської освіти та виховання сьогодні є досить складною і почасти трактується по-різному, оскільки поняття "громадянське суспільство" широким загалом часто розуміється просто як "суспільство добрих громадян". Тому, відмежовуючись від такого спрощеного, хибного підходу, зазначимо, що маємо на увазі *civil society* (цивільне або цивілізоване суспільство), а не *citizens' society* – суспільство громадян.

Наша держава сьогодні не лише буде

незалежну державу, а й робить спробу формувати громадянське суспільство, хоч, наприклад, Велика Британія здійснювала ці процеси тривалий час і в різні історичні епохи. Важливим для нас у цьому контексті є виховання громадянина, здатного жити і свідомо будувати громадянське суспільство, опікуватися його досягненнями. Європейський вибір України передбачає та зумовлює широке вивчення й популяризацію того досвіду європейського співтовариства, який стосується питань громадянської освіти та виховання.

Виховання нового покоління на справжніх зразках демократії та свободи сприятиме формуванню нової еліти, завданням якої повинні бути збереження і примноження справжніх громадянських цінностей: "Звідси – те велике значення, яке в Україні, як і в інших постсоєцьких країнах, має активність, ініціативність та громадянські якості національної еліти, яка на жаль, як і в минулому, далеко не завжди перебуває на рівні своїх завдань. З одного боку тому, що за своїм складом – це "нова-стара" еліта, приручена та "перевихована" старою номенклатурою, а з іншого, тому що вона також, як і основна маса народу, поставлена в умови "виживання" [11, 46 – 48].

Зіставляючи нашу ситуацію та ситуацію у Великій Британії, варто підкреслити, що національно-визвольні процеси у нас незавершені і поруч із громадянознавством складають дуже важливий аспект політичної культури, тоді як у Великій Британії ці процеси давно завершені і визначають стратегію суспільних інституцій.

Громадянська освіта в Україні бере свій початок від організації акцій та проєктів, часто із залученням зарубіжних фахівців, організацій, фондів. У 2001 році українські школярі вперше взяли активну участь у міжнародному проєкті (акції) "Громадянин". Суспільна акція школярів України "Громадянин" щорічно (із 2001 року) організовується Всеукраїнською асоціацією викладачів історії та суспільних дисциплін "Нова доба" за сприяння Міністерства освіти і науки України. Цей проєкт здійснюється у рамках CIVITAS: Міжнародної програми обмінів із громадянської освіти. У рамках акції школярі здійснюють соціальні проєкти, які вчать їх визначати важливі проблеми, що є актуальними для громади і шукати оптимальні шляхи їх розв'язання [4, 17].

Принагідно зауважимо, що у цій акції активну участь брали фахівці громадянознавства із Великої Британії. Вони виступали координаторами та консультантами. Акція триває і сьогодні, залучаючи у свої ряди все більше і більше українських школярів.

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

У 2005 році в акції “Громадянин” взяли участь понад 2000 школярів України, які ініціювали та виконали реальну роботу щодо поліпшення різних аспектів життя своєї місцевої громади. 14 жовтня 2005 р. на честь п’ятирічного ювілею проекту у приміщенні Верховної Ради України відбувся заключний етап Суспільної акції “Громадянин – 2005”. Її організаторами виступили Комітет Верховної Ради з питань науки і освіти, Інформаційне управління Верховної Ради України, Міністерство освіти і науки, Міністерство у справах молоді і спорту, Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін “Нова доба” [15, 11].

Викладене дозволяє стверджувати, що проблема громадянської освіти та виховання в Україні стає предметом зацікавлення не лише вчителів та учнів, але й владних структур та представників громадськості. Відзначаємо також значний вплив зарубіжних, зокрема британських, фондів, організацій та громадських організацій.

Громадянська освіта у школах Великої Британії реалізується як:

- навчальний предмет;
- міжпредметна форма діяльності в рамках освітнього простору;
- організація позакласної та позашкільної діяльності (виховання);
- організація шкільного життя, що сприяє демократичній поведінці.

Іншим шляхом реалізації завдань громадянської освіти є втілення її змісту опосередковано через предмети національного навчального плану.

Починаючи з вересня 2002-го року, в Англії “Громадянство” (Citizenship education) є новою загальноосвітньою дисципліною для учнів віком від 11 до 16 років; а також частиною впровадженої у вересні 2000-го року дисципліни “Людина і суспільство” (Personal, Social and Health Education, PSHE) – обов’язкового предмету, який викладається учням віком від 5 до 11 років. В Україні такої практики поки що немає.

Загальна тенденція розвитку інтересу до громадянської тематики спонукає українських учених шукати шляхи її втілення у практику. Так, у 2003 році групою науковців за редакцією О. Пометун був підготовлений навчальний посібник з громадянської освіти “Ми – громадяни України” [14]. Названий посібник, що містить навчальний матеріал відповідно до програми однойменного курсу за вибором, рекомендований Міністерством освіти і науки України і адресований учням 9(10) класів загальноосвітніх навчальних закладів.

Також слід наголосити, що вітчизняними

науковцями запропоновані й інші навчальні курси (для варіативної частини) або факультативи, які стосуються громадянської освіти. Так, С. Буров, О. Жадько, О. Педан-Слепухіна, Л. Шашура та В. Дяків розробили курс “Мистецтво жити в громаді” і упорядкували для нього спеціальний навчально-методичний посібник [10].

Характер та основні завдання цього курсу подібні до британських курсів, що презентують проблеми громадянства. Особливо наголошуємо на спільності позицій щодо діяльнісного підходу до розв’язання проблем та практичної його реалізації (організація старшокласниками акцій, проектів).

Шляхом порівняння можна визначити спільні та відмінні риси в характері громадянської освіти України та Великої Британії і спрогнозувати їх наступний розвиток. Так, теорія та практика англійської освіти дозволяє стверджувати, що ефективне викладання у громадянстві:

- дозволяє вчителям та учням реагувати на різні потреби людей, зважаючи на гендерні питання, спеціальні освітні потреби, різні можливості і вади;

- надає можливість учням навчитися виявляти стереотипи, випадки залякування та расизму, дізнатися як долати ці явища;

- використовує низку соціальних і культурних середовищ у школі та суспільстві;

- дозволяє всім учням, незалежно від їх раси чи етнічного походження, включаючи мандрівників, біженців, осіб, котрі шукають притулку, мати можливість розповісти свою історію та стати рівним і цінним членом шкільної спільноти;

- заохочує викладацький склад та учнів співпрацювати заради долання бар’єрів навчання [16, 22].

Зіставлення завдань громадянського виховання учнів дозволяє стверджувати, що вони відрізняються через вплив етнічних, релігійних, расових, соціальних та ряду інших чинників і вимагають специфічних шляхів розв’язання. Підтвердженням цього факту є аналіз навчально-методичного посібника “Живи за правилами”, має на меті розвивати правову компетентність школярів. Автори пропонують його для використання на уроках ОБЖ та організації позакласної виховної роботи [7].

Значимо, що загальною тенденцією розвитку громадянства в українській школі є тлумачення і деталізація термінів та понять у рамках громадянства, їх аналіз, чітко і доступно трактування й окреслення шляхів застосування. Британська педагогіка вважає розуміння громадянської термінології

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

обов'язковим елементом загальної культури особистості, тому часто складно з'ясувати сутність того чи іншого терміна в згаданій сфері, оскільки визначення в текстах відсутні.

Громадянознавство, вважають українські та британські педагоги, виступає необхідним контекстом для розвитку ставлень, цінностей, знань, вмінь та розумінь, що потрібні учням для вивчення і поліпшення толерантності середовища у межах школи та поза нею.

Важливим аспектом у процесі викладання громадянознавства є спільна діяльність педагога та учня, партнерська специфіка їх взаємодії, виконання суб'єктами навчальної діяльності певних функцій.

У процесі реалізації завдань громадянознавства школярі Великої Британії вчаться адекватно оцінювати різні форми суспільного життя.

Громадянознавство допомагає учням оцінювати:

- культурні відмінності: різні люди по-різному бачать і уявляють себе та свій світ, соціальні та громадянські питання розглядаються по-різному в різних культурах;

- культурний контекст: ідеї, переконання та цінності, які ми ставимо на розгляд, відображають час та місце нашого навчання/роботи: контексти, які нам слід взяти до уваги;

- культурну зміну: культури не є статичними, вони еволюціонують: самі собою та внаслідок міграцій (добровільних чи вимушених);

- культурну інтерпретацію: наші відчуття того, ким ми є, – це результат того, звідки ми прийшли, нашого життєвого досвіду та відчуття різних речей. Наше чуття впливатиме на нашу реакцію та розуміння роботи інших людей, на нашу реакцію на час і місце, в яких ми живемо. Навчальна програма з громадянознавства повинна полегшувати це само дослідження [17, 6].

У процесі вивчення громадянознавства учні вчаться брати на себе відповідальність, відчувати себе впевненими, бути активними учасниками, приймати рішення та робити реальний вибір, зустрічатися і працювати з різними людьми, розвивати стосунки, брати до уваги соціальні та моральні дилеми, знаходити інформацію, надавати пораду і готуватися до змін. Такий підхід до організації громадянського виховання в англійській та українській педагогіці має чимало спільних рис.

Подібне тлумачення сутності громадянознавчої освіти і виховання відображено у курсі громадянської освіти для 7 – 8 класу “Вчимося бути громадянами”, який був розроблений українськими педагогами С. Буровим, П. Вербицькою, О. Войтенком, В. Мисаном у рамках проекту “Підтримка громадянської освіти в Україні” [6, 23].

У результаті опанування знань та умінь курсу “Вчимося бути громадянами” учні зможуть:

- опанувати цінності громадянського суспільства;

- ознайомитися із здобутками української демократії, розширити загальнокультурний кругозір, започаткувати основи правової культури і громадянської грамотності;

- усвідомити роль особи в різних суспільних об'єднаннях;

- ознайомитися з морально-етичними та правовими нормами, які необхідні для формування людини як громадянина;

- виробити вміння й навички соціальної активності, розв'язувати проблеми громади шляхом підготовки, організації та проведення соціальних проєктів, суспільних акцій;

- самовдосконалюватися і розвивати якості активного громадянина-патріота, що усвідомлює свою роль у громадському житті і прагне його поліпшувати та змінювати [6, 22].

У цьому контексті для нас цікавими є завдання громадянознавства в британській школі. Програма цього курсу у школах Великої Британії передбачає, що після вивчення курсу учні зможуть:

- діяти як “посли миру”, наставники, чи посередники, представляючи школу на міжкультурних громадських заходах;

- отримувати визнання своєї ролі у шкільному житті (наприклад, участь у антирасистських ініціативах чи ініціативах проти залякування);

- співпрацювати з людьми із місцевих, національних та глобальних спільнот, релігійними лідерами і міжнародними волонтерськими організаціями;

- спілкуватися з молоддю інших країн через е-мейл, листи чи відвідини;

- заохочувати повагу до різних рас та розуміння між ними, долати насильство;

- допомагати розвивати, впроваджувати, переглядати і робити моніторинг шкільної політики, спрямованої проти залякування, расизму та за рівні можливості;

- працювати разом у ряді груп та суспільних умов зі своїми однолітками, обговорюючи відмінності та схожості між культурами, расами та релігіями;

- розвивати та впроваджувати стратегії долаття расизму [16, 39].

На нашу думку, цей досвід має чимало спільних завдань і рис, відмінності ж передовсім полягають у специфічних етнічних, релігійних та культурних особливостях розвитку України і Великої Британії.

ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ СИСТЕМИ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ ДЛЯ ВИХОВАННЯ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ

Здійснення аналізу української та британської громадянської освіти учнів у порівняльно-зіставному ключі, вважаємо, не може бути повним без обґрунтування особливостей ще одного проекту, який реалізується в Україні спільно з представниками Євросоюзу. Його назва – “Громадянська освіта – Україна”. Партнерами проекту є Представництво Європейського Союзу в Україні, Міністерство освіти та науки України, низка європейських громадських організацій. Принагідно зазначимо, що міжнародним керівником проекту став англійський професор Девід Ройл, представник компанії “Cambridge Education” (Велика Британія). Це дало змогу не лише певною мірою удосконалити зміст громадянської освіти та виховання в Україні, а й творчо використати британський досвід.

У рамках програми були створені початково-методичні посібники та ресурсна веб-сторінка з громадянської освіти “Молодь діє”; проводилися навчальні семінари для вчителів, працівників позашкільних установ, представників громадських організацій; були узагальнені та методично відпрацьовані дієві моделі громадянського виховання; інформація поширювалася за допомогою педагогічних ЗМІ, прес-релізів, проведення прес-конференцій тощо.

Синтезувавши досвід громадянської освіти та виховання у Великій Британії, можемо стверджувати, що принципи, форми і методи громадянсько-виховної роботи, які застосовуються в українських школах, схожі на ті, які використовуються у британських навчальних закладах. Відзначимо, проте, різницю. Українські педагоги передовсім наголошують на використанні інтерактивних методів навчання громадянства [8, 204], вважаючи, що їх діяльнісний характер та активна взаємодія суб’єктів у процесі діяльності сприятимуть успіху громадянського виховання. Серед них найчастіше пропонуються “Мозковий штурм”, “Коло ідей”, “Метод незавершеного речення”, “Уявний мікрофон”, “Займи позицію”, “МЕТАПЛАН”, “Ажурна пилка” (або Джигсо) тощо [10, 20 – 21, 23, 27, 44, 48, 51, 54, 67]. Прийнятними і корисними вважаємо форми та методи, які використовуються в британській школі та ще мало використовувани в Україні: портфоліо, тренінг, майстер-клас, коуч-сесія, мозковий штурм.

Висновки. Громадянство у педагогічній політиці Великої Британії посідає чільне місце як складова навчально-виховного процесу. Успішна реалізація завдань формування громадянина забезпечується системністю, послідовністю, міцним зв’язком теорії та практики, а також

шляхом реалізації міжпредметних зв’язків. Подібні тенденції спостерігаються також і в українському освітньому полі. Удосконалення системи громадянської освіти та виховання можливе і доцільне, на нашу думку, такими шляхами:

- уведення в навчальні плани спеціальних курсів, які будуть комплексно презентувати проблеми громадянства;
- посилення громадянсько-виховної складової в існуючих навчальних дисциплінах;
- посилення громадянсько-виховної діяльності у рамках позаурочної виховної роботи;
- сприяння демократизації шкільного життя шляхом створення різноманітних моделей шкільного самоуправління;
- популяризація дитячих, молодіжних громадських організацій і об’єднань й залучення до них дітей;
- підготовка учительських кадрів до навчальної та виховної роботи в аспекті громадянської освіти і виховання школярів.

Такими є актуальні і першочергові завдання української освіти в царині громадянства.

1. Вербицька П. *Організаційно-педагогічні засади громадянської освіти старшокласників: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки”* / П. Вербицька. – К., 2000. – 19 с.

2. *Виховання громадянина: Психолого-педагогічний і народознавчий аспекти: навч.-метод. посіб.* / [П.Р. Ігнатенко, В.Л. Поплужний, Н.І. Косарева, Л.В. Крицька]. – К., 1997. – 252 с. – *Бібліогр.:* С. 245 – 249.

3. Вишневський О. *Сучасне українське виховання. Педагогічні нариси* / О. Вишневський. – Львів: Львівський обласний науково-педагогічний інститут освіти; Львівське обласне товариство ім. Г. Ващенка, 1996. – 238 с.

4. Войтенко О. *Практичні рекомендації щодо проведення навчальних занять в рамках суспільної акції школярів України “Громадянин”* / О. Войтенко, О. Мойсюк // *Доба. Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти.* – 2005. – № 4 (16). – С. 17 – 20.

5. Вульфсон Б.Л. *Западноевропейское образовательное пространство 21 века: прогностические модели* / Б.Л. Вульфсон. – М.: Педагогика, 1993. – 171 с.

6. *Вчимося бути громадянами. Новий курс громадянської освіти (7 – 8 клас)* // *Доба. Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти.* – 2005. – № 4 (16). – С. 21 – 24.

7. *Голосова Н. Живи за правилами [навчально-методичний посібник з правової освіти та виховання учнівської молоді для вчителів, вихователів та учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів]* / Голосова Н., Ракушняк С., Ремех Т. – Львів:

КАУЗАЛЬНИЙ ТА ІМАНЕНТНИЙ ЧИННИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА МЕЖІ II – III ТИСЯЧОЛІТЬ

Всеукраїнська асоціація викладачів історії та суспільних дисциплін “Нова Доба”, 2005. – 108 с., іл.

8. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навчальний посібник / І.М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.

9. Єгоров Г. До питання змісту громадянської освіти в зарубіжній школі / Г. Єгоров // Історія в школі. – 1999. – № 10. – С. 17–19.

10. Мистецтво жити в громаді. Навчально-методичний посібник з громадянської освіти та виховання учнівської молоді для вчителів та учнів середніх загальноосвітніх навчальних закладів / [Буров С., Жадько О., Педан-Слепухіна О., Ашишуря Л., Дяків В.]. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2005. – 160 с. – Бібліогр.: С. 157.

11. Мицик Л. Громадянська освіта в Сполучених Штатах Америки, Канаді та Англії: порівняльний аналіз / Л. Мицик // Історія в школах України. – 2002. – № 7. – С. 46–48.

12. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес // Освіта. – 2004. – 25 серпня – 1 вересня. – С. 12–17.

13. Позняк С. Дослідження громадянської освіти

у країнах-членах Ради Європи / С. Позняк // Шлях освіти. – 2005. – № 1. – С. 20–25.

14. Пометун О. Ми – громадяни України: навчальний посібник з громадянської освіти для 9(10) кл. серед. загальноосвіт. навч. закл. / О. Пометун, О. Дем’янчук, І. Ігнатова та ін.; за ред. О. Помету. – [3-є вид., доповн.]. – Львів: НВФ “Українські технології”, 2003. – 256 с., іл.

15. Якщо не сьогодні, то коли, якщо не ми, то хто? Суспільна акція школярів України “Громадянин – 2005” // Доба. Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти. – 2005. – № 4 (16). – С. 11.

16. Citizenship. A Scheme of Work for Key Stage 4. Teacher’s Guide [Електронний ресурс] – London: Qualifications and Curriculum Authority, 2002. – 43 p. – Режим доступу: http://www.standards.dfes.gov.uk/pdf/secondaryschemes/ks4_teachers_guide.pdf

17. Play Your Part. Post-16 Citizenship [Електронний ресурс] – London: Qualifications and Curriculum Authority, 2004. – 48 p. – Режим доступу: http://www.globalgateway.org.uk/pdf/FE-post%2016-citizenship_qca041313.pdf

Стаття надійшла до редакції 05.06.2012

УДК 781.2(477)“1/2”:371

Марія Ярکو, кандидат мистецтвознавства,

доцент кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

КАУЗАЛЬНИЙ ТА ІМАНЕНТНИЙ ЧИННИКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА МЕЖІ II – III ТИСЯЧОЛІТЬ

У статті окреслюється проблема інноваційного характеру змін у сфері загальної музичної освіти, що викликані каузальним та іманентним чинниками – посиленням емпіричної складової дидактичного процесу, його потребувало відродження національної культурної пам’яті, та поглибленням раціональної компоненти освітньої діяльності в дусі епістемологічних (знаних) перетворень в лоні сучасної музикознавчої думки. Останні є результатом інтенсивного саморозвитку постмодерної музикознавчої свідомості, аналітичні методики якої виявляють високу дидактичну спроможність щодо моделювання рефлексивної культури особистості – здатної до духовного співпереживання, ґрунтовних розмірковувань та цілісного інтелектуального охоплення явищ.

Ключові слова: постмодерна музикознавча свідомість, інтелектуалізація освітньої діяльності, рефлексивна культура особистості.

Лит. 4.

Постановка проблеми. Осягнення та критична оцінка сьогодення загальної музичної освіти в Україні передбачає її аналіз на предмет чинників, які загально можна охарактеризувати як каузальні (від лат. causa – подія, причина) та іманентні (внутрішньо притаманні). Передовсім – це соціокультурна зумовленість реальної участі освітян у зрощенні національно структурованого менталітету, що осягалось забезпеченням емпіричної (емоційно-чуттєвої) складової національного самоусвідомлення в якості етнічної форми ідентичності (принципово

замкнена форма відокремлення свого з-поміж чужого, як “душа в собі”). При цьому пріоритетним було практичне опанування лексикою народнопісенного матеріалу та накопичення вражень (ефектом “емоційного зараження”) щодо національної академічної творчості – особливо з фондів “втраченої” спадщини. Інший важливий момент, що спричинив корективи в загальноосвітній практиці настав у зв’язку з процесами європейської інтеграції, будівництвом європейського громадянства. Відтак розуміння освіти як “сучасної”